

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Гайворонська міська рада

Відділ культури, туризму та культурної спадщини

Комунальний заклад «Гайворонський краєзнавчий музей»

Комунальна установа

«Гайворонський центр професійного розвитку педагогічних працівників»

Гайворонської міської ради Кіровоградської області (м. Гайворон)

ГАЙВОРОНСЬКЕ НАДБУЖЖЯ

Історико-краєзнавчий збірник

Випуск 1

Гайворон

2024

Редакційна колегія:

Пошенко Ю. В., головний редактор, заступник міського голови з питань діяльності виконавчих органів (соціальна сфера) Гайворонської міської територіальної громади;

Ситник О. І., заступник головного редактора, кандидат географічних наук, доцент Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (відповідальний за випуск);

Касьяненко В. О., директор КУ «Гайворонський центр професійного розвитку педагогічних працівників» Гайворонської міської ради (відповідальний редактор);

Денисюк Г. І., доктор географічних наук, професор Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського;

Колотуха О. В., доктор географічних наук, професор Національного авіаційного університету;

Браславська О. В., доктор педагогічних наук, професор Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Скус О. В., кандидат історичних наук, професор Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Кравцова І. В., кандидат географічних наук, доцент кафедри екології та безпеки життєдіяльності Уманського національного університету садівництва;

Безлатня Л. О., кандидат географічних наук, доцент Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Соболенко А. А., начальник відділу культури, туризму та культурної спадщини Гайворонської міської ради;

Працьовитий М. М., директор КЗ «Гайворонський краєзнавчий музей» Гайворонської міської ради;

Комірний О. І., вчитель історії, краєзнавець, Лауреат обласної краєзнавчої премії імені В. Ястребова;

Павличук О. А., журналіст, письменник, краєзнавець, Лауреат обласної краєзнавчої премії імені В. Ястребова;

Дяченко С. В., технічний редактор, старший викладач кафедри географії, геодезії та землеустрою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Комунальної установи «Гайворонський центр професійного розвитку педагогічних працівників» Гайворонської міської ради (протокол № 3 від 21.05.2024 р.)

Г15 **Гайворонське** Надбужжя : іст.-краєзнавчий зб. Вип. 1. / МОН України, Гайворонська міська рада, Відділ культури, туризму та культурної спадщини [та ін.]; [редкол.: Ю. В. Пошенко, О. І. Ситник (відп. за вип.), В. О. Касьяненко (відп. ред.) [та ін.]. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2024. – 109 с.

Збірник містить наукові статті, які висвітлюють низку проблем у наукових вишукуваннях історії, картографії, географії, краєзнавства, регіоналістики, життєопису відомих постатей. Значне місце посідають питання з проблем історичної географії, картографії, топоніміки, регіоналістики, краєзнавства, екології, історії міст і сіл України, їх символіки, атрибутики місцевої влади, історичного картографування, охорони навколишнього природного середовища та педагогіки. Висвітлюються заходи, форми й методи формування краєзнавчого світогляду студентської та учнівської молоді.

УДК 908(477.65)(06)

Погляд редколегії не завжди збігається з позицією авторів

Засновник та правовласник збірника: Гайворонська міська рада Кіровоградської області

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	5
<i>Костинюк Наталія. ІСТОРІЯ ЗАСНУВАННЯ СЕЛА БАНДУРОВЕ</i>	5
<i>Максютов Андрій, Кузь Олександр. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ НАСЕЛЕННЯ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ</i>	9
<i>Бейдик Олександр, Гришко Світлана. АСКАНІЯ-НОВА: ФЕНОМЕН КОНСТРУКТУ, РЕТРОСПЕКТИВА, СУЧАСНИЙ СТАН</i>	16
<i>Цвігун Світлана. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ОСВІТИ СЕЛА БАНДУРОВЕ</i>	23
РЕГІОНАЛЬНІ ГЕОГРАФІЧНІ СТУДІЇ	26
<i>Колотуха Олександр. ОЦІНКА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВОДНОГО ТУРИЗМУ НА СЕРЕДНЬОМУ ПОБУЖЖІ</i>	26
<i>Кравцова Ірина. СЕРЕДНЄ НАДБУЖЖЯ: ЕТИМОЛОГІЯ ТА СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ РЕГІОНУ</i>	32
КРАЄЗНАВЧА СПАДЩИНА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	40
<i>Працьовитий Микола, Пилипенко Аліна, Макогон Ірина. ЗАЛІЗНИЧНА АРХІТЕКТУРА МІСТА ГАЙВОРОН, ЯК ЧАСТИНА ІДЕНТИЧНОСТІ КРАЮ</i>	40
ВИДАТНІ КРАЄЗНАВЦІ	47
<i>ОДНА ЛЮДИНА І ЦІЛЕ ЖИТТЯ – ГЕОГРАФ І ПЕДАГОГ, ТУРИЗМОЛОГ І КРАЄЗНАВЕЦЬ (ДО 70-РІЧЧЯ ПРОФЕСОРА О.О. БЕЙДИКА)</i>	47
ТУРИЗМ ЯК СУЧАСНИЙ СПОСІБ ПІЗНАННЯ ТЕРИТОРІЇ	51
<i>Барвінок Наталія, Гнилозубенко Дмитро, Паришин Микола. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ</i>	51
<i>Дутчак Світлана, Мендришора Ніколіна. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ БЕРЕГОМЕТСЬКОЇ ГРОМАДИ</i>	56
<i>Ситник Олексій, Пошенко Юлія, Соболенко Алла. РОЗВИТОК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РИНКУ ТУРИЗМУ В ГАЙВОРОНСЬКІЙ МІСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ</i>	60
ВИДАТНІ ПОСТАТІ ГАЙВОРОНСЬКОГО КРАЮ	60
<i>Олександр Пересунчак. ЯРОСЛАВ ЛЕСІВ -- БОРЕЦЬ ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ</i>	60
<i>НЕЗЛІЧЕННІ ГОРИЗОНТИ ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ ПИЛИПИШИНА</i>	79
<i>Самбор Олена. ЛЕОНІД МИКОЛАЙОВИЧ НАРОДОВИЙ – ВИДАТНИЙ ПОЕТ ТА ЖУРНАЛІСТ ГАЙВОРОНЩИНИ</i>	81
<i>Собчик Тетяна. ВИДАТНІ ЗЕМЛЯКИ ГАЙВОРОНЩИНИ У БОРОТЬБІ ЗА СВОБОДУ І НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ</i>	88
ФОТОГАЛЕРЕЯ	100
ДО ВІДОМА АВТОРІВ	107
ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ТЕКСТУ	108

УДК 502.172:502.211+94(4/9)[Асканія-Нова]

Бейдик Олександр

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
Запоріжжя, Україна
aabeydik@gmail.com

Гришко Світлана

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
Запоріжжя, Україна
gryshko245@gmail.com

АСКАНІЯ-НОВА: ФЕНОМЕН КОНСТРУКТУ, РЕТРОСПЕКТИВА, СУЧАСНИЙ СТАН

Бейдик Олександр Олексійович, Гришко Світлана Вікторівна. Асканія-Нова: феномен конструкту, ретроспектива, сучасний стан. Фрагментарно розглянуто ретроспективу та сучасний стан заповідника «Асканія-Нова», запропоновано структурно-логічні моделі, які відображають ландшафтну та біосоціальну складові феномену біорезервату. Висвітлено маловідомі епізоди історії Асканії-Нова, реалізовано спробу простежити хронологічний ланцюг засновників, організаторів і керівників заповідника та акцентовано увагу на етичних аспектах охорони довкілля.

Ключові слова: Асканія-Нова, родовід Фальц-Фейнів, феномен, генеалогічне дерево, степ, рослини, тварини, охорона довкілля, етичні аспекти, Херсонщина.

Beidyk Oleksandr, Hryshko Svitlana. Askania-Nova: the phenomenon of the construct, the retrospective, and the modern state. The retrospective and the modern state of the Askania-Nova Reserve have been considered fragmentary, the number of the structural and logical models has been proposed that reflects the landscape and the biosocial components of the phenomenon of biore reserve. The little-known episodes of Askania-Nova's history have been highlighted, the attempt has been made to trace the chronological chain of the founders, the organizers and the managers of the reserve, and the attention is focused on the ethical aspects of environmental protection.

Keywords: Askania-Nova, Faltz-Fein's family tree, phenomenon, family tree, steppe, plants, animals, environmental protection, ethical aspects, Kherson region.

Всесвітня мережа біосферних заповідників нараховує 748 об'єктів в 134 країнах світу. Ці об'єкти покликані охороняти не тільки біорізноманіття в межах різних ландшафтів, а й слугувати прикладом того, як підтримується тонкий баланс між законами розвитку живого та антропогенною діяльністю. Незважаючи на унікальність кожного біосферного резервату, Асканію-Нова можна вважати унікальним степовим простором, квінтесенцією ґрунтово-рослинних, тваринних, біосоціальних ресурсів. Зараз, коли в час екзистенційних випробувань над заповідником, як і над всією Україною, нависла темна хмара і прилетіла «зграя чорних лебедів», питання його виживання є надзвичайним. Така реальна небезпека за останні 100 років спостерігалася лише під час німецько-радянської війни 1941-1945 рр.

Можна вклонятись священним тваринам, можна тримати їх тотемні фігурки вдома або носити їх на шиї, можна вигулювати свиней або собак, проводити час на іподромі або споглядати в приватному зоопарку ведмедів та павичів, а можна дістатися унікального фазанарію у м. Приморськ (колишній Ногайськ) Запорізької обл. або екопарку «Асканія-Нова» на Херсонщині (зараз ці населені пункти окуповані), потрапивши в психоделічні обійми духу цих тварин, відчути їх погляд, настрої і доброзичливість, почути їх мову та доторкнутись до них.

Відносини людини та тварини – це особливий духовний світ, їх реальне або уявне, містичне або божественне єднання задля однієї мети – виживання індивіда або популяції. В цьому сенсі живе спілкування з тваринами (в оселі, екопарку, заповіднику) важко переоцінити. Тому значення таких резерватів, як Асканія-Нова, з часом буде лише зростати. Етичні, світоглядні аспекти взаємодії людини з довкіллям, його окремими елементами висвітлюють слова, думки видатних вчених і діячів культури – вітчизняних та

зарубіжних. Так, Бенджамін Раш (1746-1813) свого часу писав: «Я настільки переконаний у тісному зв'язку між моральністю людини і гуманним відношенням її до тварин, що завжди буду схилитися перед законодавством, яке вперше створить систему законів, що захищають тварин від поганого і жорстокого поводження». А гуманіст ХХ ст. і нобелівський лауреат Альберт Швейцер (1875-1965), який все своє довге життя благоговів перед усім живим, нагадував, що етика є безмежна відповідальність за все, що живе. Не один раз з експедиційними та туристсько-пізнавальними мотивами ми були в цій степовій перлині, поглиблюючи в собі та прищеплюючи своїм вихованцям – учням і студентам теж саме загальнолюдське та «швейцерівське» шанобливе відношення до всього живого: «Всі зусилля у вихованні виявляться марними, поки ви не навчите своїх вихованців любити поле, птахів і квіти», – писав Джон Раскін (1819-1900). Асканія-Нова до агресії Росії приймала до 140 тис. екскурсантів і туристів на рік, але після 24.02.2022 р. заповідник функціонує в умовах війни. Зараз ця територія лівобережжя Херсонської обл. окупована, але співробітники заповідника відмовилися покинути резерват та доглядають цю вкрай цінну дослідну зону.

Хронологічний ланцюжок засновників, основних організаторів і керівників біорезервату Асканія-Нова має такий вигляд: Фрідріх Фердинанд Ангальт-Кетен-Плесьський (1769-1830) Фрідріх Едуардович Фальц-Фейн (1863-1920) і його рід Ілля Іванович Іванов (1870-1932) Михайло Федорович Іванов (1871-1935) Петро Кузьмич Козлов (1863-1935) Віктор Семенович Гавриленко (нар. 1955) Віктор Володимирович Шаповал (директор 2021-2022 рр.). В цьому ланцюжку в одній ланці прізвище йде разом з позицією «рід», адже участь роду Фальц-Фейнів в розбудові Асканія-Нова була надзвичайною (рис. 1) [9], як і участь у створенні величі Асканії-Нова двох представників славного роду – Фрідріха Едуардовича та Едуарда Олександровича. Зазначимо, що діяння та сутність останнього великого представника потужного фальц-фейнівського «дерева» ми позиціонуємо як «феномен барона Едуарда Фальц-Фейна» (рис. 2). Про нього і його славний рід написано багато – і за кордоном, і в Україні.

Підґрунтям для написання статті склали матеріали, зібрані під час робочих поїздок до Асканії-Нова, дані літературних джерел та інтернет-ресурси, спілкування з екологами та організаторами національної заповідної справи, які особисто знали нащадків роду Фальц-Фейнів, застосування історичного, статистичного, картографічного методів, порівняльно-географічного аналізу та структурно-логічного моделювання. Різноманітним аспектам організації та функціонування біорезервату Асканія-Нова присвячені численні вітчизняні та зарубіжні публікації: матеріали конференцій, статті в періодичних виданнях, монографії, дисертаційні дослідження, путівники, науково-практичні розробки [1-15]. Названа ця місцина одним із попередніх власників – герцогом Фрідріхом Фердинандом Ангальт-Кетен-Плесьським у 1841 р. на честь власного маєтку Асканії в Німеччині – Асканією-Нова. У 1920-х роках заповідник мав назву «Чаплі», що означає «западина», «під» [14].

Предмет-об'єктною сутністю та метою публікації є фрагментарна історико-географічна характеристика біосферного заповідника «Асканія-Нова» та розробка структурно-логічних моделей, які розкривають феномен цього ландшафтного та біосоціального конструктору (рис. 3).

Саме про перебування в нашій країні Едуарда Олександровича та спілкування з ним згадує М.П. Стеценко (нині – Заслужений природоохоронець України, Президент ВГО «Асоціації природоохоронних територій України»): «У 1864 р. дві родини – Ф. Фейна та П. Пфальца, отримавши дозвіл царя на одруження своїх дітей, взяли прізвище Фальц-Фейн. Династія Фальц-Фейнів – це перший автомобіль і літаки-планери, залізниця, школи і лікарні для бідних, театри, нові технології сільськогосподарського виробництва та науково-дослідницькі центри. Все це – справи відомого сьогодні в усьому світі Фрідріха Фальц-Фейна, який прославив Асканію-Нову вже в той час. Він створив перший степовий заповідник, один із трьох – перших в Європі зоопарків (після Лондона і Амстердама), унікальний дендропарк (за нього та систему крапельного зрошення безводної зони у 1912 р. його було нагородження золотою медаллю на виставці в Парижі). Зараз

біосферний заповідник ЮНЕСКО Асканія-Нова носить ім'я Фрідріха Фальц-Фейна. Саме у 1912 р. в с. Гаврилівка народився його племінник, в майбутньому – видатний меценат, громадський діяч, друг України. Саме з ним, прямим нащадком Фальц-Фейнів, мені випала честь і щастя спілкуватись вже в незалежній Україні.

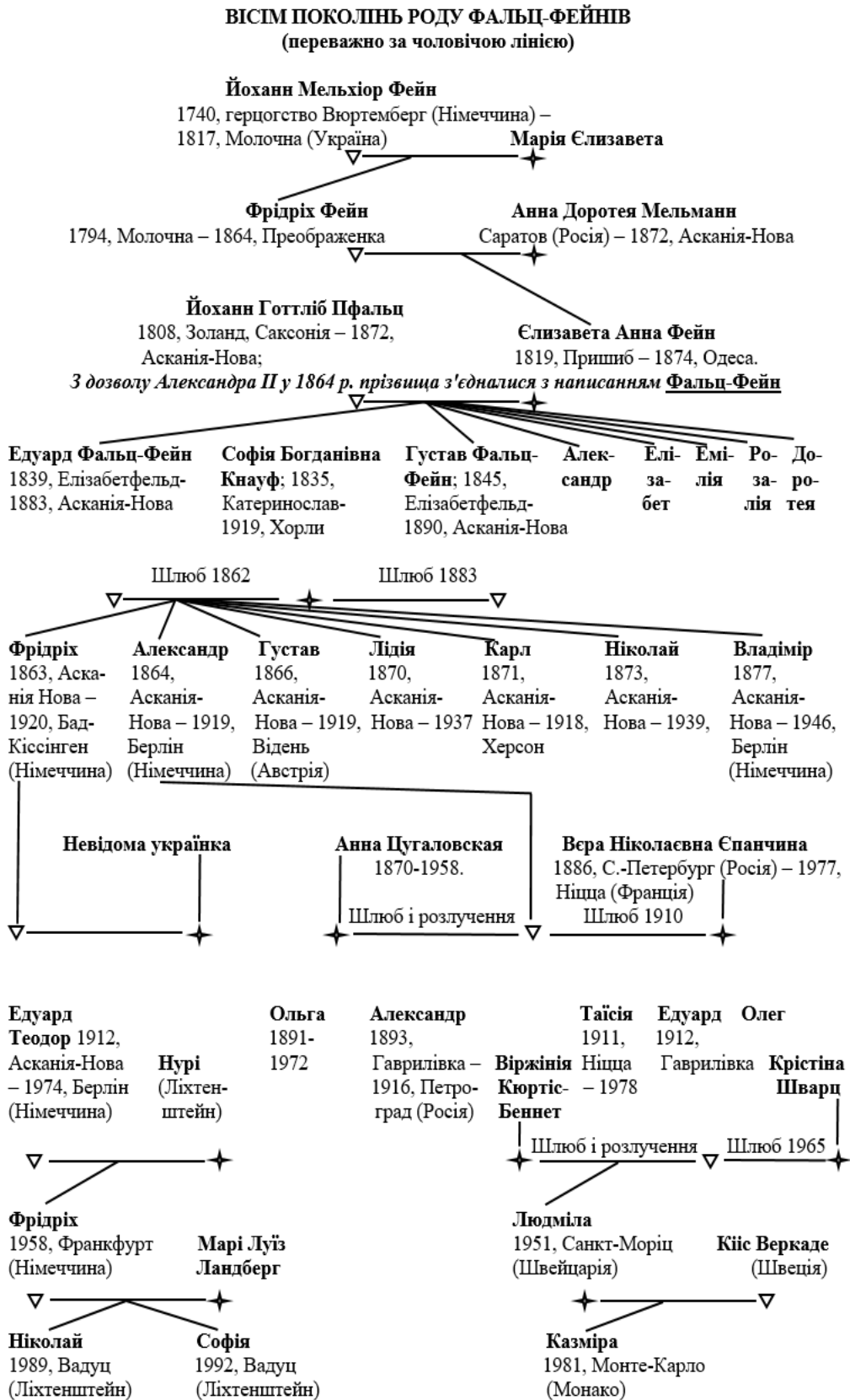

Рис. 1. Генеалогічне дерево родіву Фальц-Фейнів [9].

Рис. 2. Феномен барона Едуарда Фальц-Фейна (1912-2018) (О.О. Бейдик, 2024).

Рис. 3. Природні та біосоціальні складові феномену Асканія-Нова (О. О. Бейдик, 2024).

Після більшовицького перевороту, всі живі Фальц-Фейни вимушені були емігрувати, 5-річний Едуард з матір'ю зупинились в Ліхтенштейні. Знайомий сім'ї князь запозичив 300 доларів для початку з умовою пізнішого повернення.

До України Едуард Олександрович повернеться лише через 64 роки. Відомий і поважний в усьому світі бізнесмен, меценат, спортивний і громадський діяч, впливова людина в ділових і культурних колах, він був мало відомий на своїй батьківщині – Україні та СРСР. Двері радянського посольства в Берні (Швейцарія), куди Едуард Олександрович постійно звертався за візою, були для нього зачинені. Лише в 1980 р. за лобювання кандидатури Москви щодо проведення літньої Олімпіади, він отримав можливість як член олімпійського комітету на один день відвідати СРСР, Асканію-Нову, ознайомитись із розвитком олімпійських видів спорту. Наша перша зустріч відбулася у 1992 р. в Києві в готелі «Київська Русь». В короткому візиті барона до столиці України була запланована зустріч з першим в незалежній Україні міністром охорони природи Юрієм Щербаком. Я в той час очолював в міністерстві підрозділ заповідної справи, тому опікувати Едуарда Олександровича було доручено мені. В зазначений час дуже хвилювався, адже не міг уявити, як поводитись із 80-річним бароном (зважаючи на стан наших 70-75-річних генеральних секретарів), а тут бачу, як з другого поверху легкою спортивною ходою до мене спускається високий, спортивної статури, з чіткими продовгуватими рисами обличчя, з благородною посмішкою, чоловік. Після привітання пам'ятаю його перше прохання: «Друже Миколо, тепер я буду постійним гостем України і Асканії-Нова, тому не замовляй мені готелю за 200 доларів, де відключають теплу воду, а у ванній кімнаті живуть якісь комахи... Має бути криша, щоб не капав дощ, а на обід обов'язково борщ з пампушками. Долари будемо економити на заповідник». На всіх зустрічах в цей короткий візит Едуард Олександрович постійно підкреслював, що хоче зробити все, щоб відновити історичну пам'ять про свою родину, сприяти розвитку заповідника, розбудувати авторитет незалежної України на міжнародній арені, використовуючи свій авторитет і зв'язки в Європі. Другий візит барона до міністерства був сюрпризом. Він попросив запросити на зустріч директора Асканія-Нова Віктора Семеновича Гавриленка. За тиждень Едуард Олександрович консультувався зі мною, як йому надати фінансову допомогу заповіднику, – звичайно через банк. Зазначу, що кожний приїзд Е.О. Фальц-Фейна проходив при зустрічах з журналістами, громадськими організаціями. Коли і на цей раз ми зібрались в конференц-залі, Едуард Олександрович з хитрою посмішкою відкрив дипломат з 100 тис. доларів. Передаючи дипломат директору, він попросив його написати на аркуші, що той прийняв ці кошти на відбудову будинку-музею, де проживав Фрідріх Фальц-Фейн. Це були часи, коли зарплата українського міністра становила 25 доларів. Як бізнесмен, Едуард Олександрович підрахував, що поступаючи згідно нашого законодавства, він втрачав би на комісії близько 11 тис. доларів, тому і привіз їх в своєму дипломаті». Щоправда, ця значна сума не була реалізована за призначенням. Ось як про це писала українська преса: «За сприяння тодішнього президента Леоніда Кучми барон привіз у валізі \$100 тис. готівкою й передав їх директору заповідника. Гроші поклали в банк, перевівши їх на купоно-карбованці. Двоповерховий будинок в античному стилі розібрали, а на його місці почали споруджувати новий.

– Що ви нарobili?! – вжахнувся Фальц-Фейн, коли приїхав через рік.

– Де мій будинок? Я ж просив реставрувати, а не розвалювати його!

Ще більше його шокувала звістка, що його доларів вистачило на стіни й дах. Будівництво законсервоване донині. Будматеріали з маєтку розпродали за безцінь місцевим жителям. Цегла з фамільним тавром «FF» пішла на дачі [5]. І ще варто нагадати про те, що у лихі 1990-ті роки С.В. Гавриленко, тодішній директор заповідника, приїхав у Київ, до місця зустрічі з тодішнім заступником міністра фінансів Петром Германчуком (1952-2012) і переконав його виділити кошти на порятунок братів наших менших – тварин і рослин: «Люди виживуть, тварини – ні», – сказав йому Віктор Семенович. «Хто годує голодну тварину, той живить свою власну душу» зауважив колись Чарльз Чаплін (1889-1977 рр.). Далі Микола Пилипович продовжує: «У 1994 р. за клопотанням колективу заповідника і міністерства рішенням Уряду України №213

заповіднику Асканія-Нова було присвоєно ім'я його засновника Ф. Е. Фальц-Фейна. Я по факсу надіслав Едуарду Олександровичу Постанову Уряду. Пам'ятаю його відповідь: «... Читаю, не вірю, плачу». І знову зустріч в аеропорту Борисполя. На цей раз до України барон привіз художні цінності, які були вивезені німцями в період 1941-1945 рр. Історичні gobелени і картини, які Едуард Олександрович викупив на аукціонах в Європі, він передав до Лівадійського палацу в Криму. Згадую чергову поїздку з ним за маршрутом с. Гаврилівка–Асканія-Нова–Крим. Місцева влада, громади зустрічали нас хлібом-сіллю та застіллям. По всьому маршруту до нього підходили всі: священники просили на церкву, голови сільських рад – на ремонт будівель, лікарі – на обладнання для лікарень. Він роздавав гроші, пояснюючи, що готівки при собі не тримає. Одного разу зустрів його в Борисполі, коли пан Едуард повертався із Сімферополя. Було ще дві години до його відльоту до Швейцарії, до Цюріха і барон сором'язливо попросив мене пригостити його борщем в ресторані, пояснивши, що, мовляв, голодний, а грошей нема, адже всі роздав. У 1994 р. вийшло Розпорядження Президента України про відзначення 100-річчя утворення заповідника в Асканії-Нова. Відзначали цю дату і асканійці, і Україна, і міжнародна громадськість. До цієї знаменної події, звичайно, долучився і Едуард Олександрович. Серед численних подарунків заповіднику була і книга видавництва «Аграрна наука» «Асканія-Нова». Після смерті Фрідріха Фальц-Фейна її написав його брат Володимир. Дякуючи прямому нащадку славного роду – барону Едуарду Фальц-Фейну цю книгу було перекладено і видано у 1997 р. Це документальне і яскраве полотно історичного минулого південних земель України розвінчує нав'язані нам радянські стереотипи і повертає всім саме ту історію, те минуле, яких ми варті».

До цього часу Микола Пилипович зберігає записку барона, написану на аркуші паперу з родинним гербом (рис. 4), що засвідчує його глибоку подяку щодо пам'яті про великі справи Фрідріха Фальц-Фейна: «Моему большому другу Николаю, – спасибо за восстановление имени моего дяди в связи с Заповедником!»

Едуард А. Фальц-Фейн
Киев 29.04.1997»

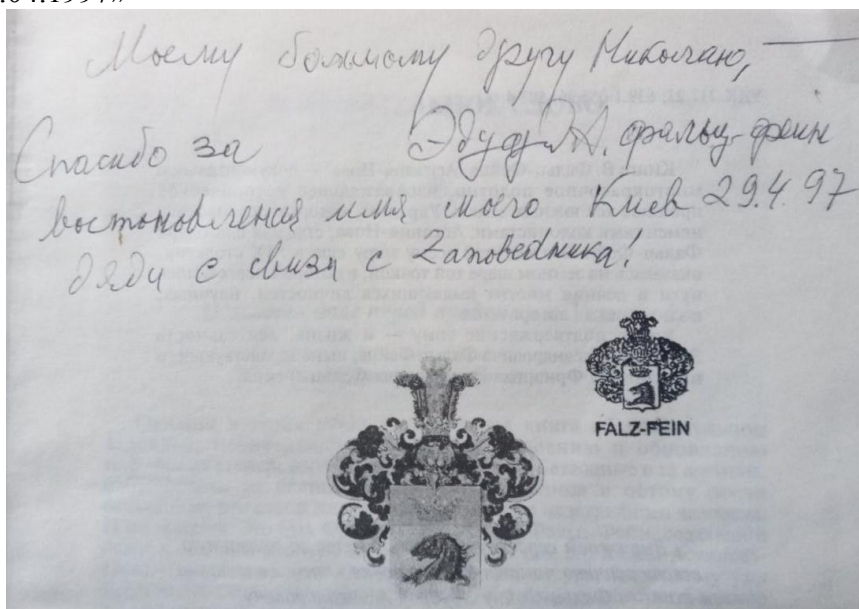

Рис. 4. Оригінал подяки Е.О. Фальц-Фейна Миколі Стеценку.

Відвідав заповідник Асканія-Нова і видатний південно-африканський кардіохірург Крістіан Барнард (1922-2001), який мав намір придбати на Україні кафрських буйволів, адже він був активним захисником тварин і на своїй фермі-заповіднику в Кіру, в 680 км від Кейптауна, утримував десятки диких тварин, захищаючи їх від знищення.

На останок зазначимо, що меценатська діяльність Е.О. Фальц-Фейна була відзначена нагородами України, серед яких Орден князя Ярослава Мудрого IV ст., Орден князя Ярослава Мудрого V ст., Орден «За заслуги» I ст., Орден «За заслуги» II ст., ім'я Фрідріха

Фальц-Фейна (дядько Едуарда Олександровича) носить сам заповідник «Асканія-Нова», а в 1998 р. з нагоди 100-річчя його заснування Національний банк України випустив пам'ятні монети номіналом 2 і 10 гривень.

Висновки:

1) запропоновані структурно-логічні (наочно-уявні) моделі відображають ландшафтну та біосоціальну складові феномену Асканія-Нова;

2) крізь призму світоглядних позицій видатних вчених-екологів, діячів культури та мистецтва, філософів акцентовано увагу на етичних аспектах охорони довкілля (особливо тваринного та рослинного світу);

3) вперше озвучено невідомі епізоди життя і діяльності дотичних до Асканії-Нова вітчизняних організаторів заповідної справи та зарубіжних вчених, благодійників, меценатів;

4) Асканія-Нова розглядається як полігон, експериментальний майданчик стосовно еволюції та розвитку етичних аксіом, які прошивають та прошиватимуть червоними нитками вчення про планетарне біорізноманіття та охорону довкілля;

5) реалізовано спробу простежити хронологічний ланцюг засновників, організаторів і керівників біорезервату Асканія-Нова та акценту на генеалогічному дереві роду Фальц-Фейнів.

Список використаних джерел:

1. Барановський В. А. Екологічний атлас України. Київ : «Географіка», 2000. 41 с.
2. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України : навчальний посібник. 3-тє видання перероб. та допов. Київ : Альтерпрес, 2011. 462 с.
3. Васильчук Володимир Фальц-Фейни – «Гаврійські королі». *Вісник КНЛУ. Серія Історія, економіка, філософія*. 2018. Вип. 23. С. 158–166.
4. Гаврильченко Аліса Почути «Асканію-Нова». Київ : Портал, 2021. 144 с.
5. Гунько Олександр Цеглу з мастку Фальц-Фейнів розтягли на дачі. *Газета по-українськи*. 2009. №51(810). С. 9.
6. Задерейчук А. Внесок роду Фальц-Фейнів у соціально-економічний та суспільно-політичний розвиток Півдня України : автореф. дис. ... канд. істор. наук : 07.00.01. Чернігів, 2010. 20 с.
7. Кравченко С. М., Костицький М. В. Екологічна етика і психологія людини. Львів : Світ, 1991. 104 с.
8. Кудряченко А. І., Кулініч І. М., Хохлачов В. В. Вихідці з німецьких земель на теренах України: минуле та сьогодення : монографія. Київ : Наукова думка, 1995. 75 с.
9. Пашенко В. М. Українські достойники. Степові орли понадальпійські. Поема. Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2012. 176 с.
10. Україна. Еколого-географічний атлас: атлас-монографія. / В. А. Барановський та ін. Київ : Варта, 2006. 220 с.
11. Фальц-Фейн В. Асканія-Нова. Київ : Аграрна Наука, 1997. 346 с.
12. Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України. Ч. 1. Біосферні заповідники. Природні заповідники / колектив авторів під ред. В. А. Онищенко і Т. Л. Андрієнко. Київ : Фітосоціоцентр, 2012. 406 с.
13. Христенко Олександр, Калініченко Іван В степах під Херсоном. *Голос України*. 1993. №108. С. 5.
14. Шарлемань М. В. До походження назви «Чаплі». *Вісник природознавства*. 1927. № 1-2. С. 66–67.
15. Яценко А. Дарунок родини Фальц-Фейнів. *Наддніпряньська правда*. 2005. 5 серпня. С. 9.

Наукове видання

ГАЙВОРОНСЬКЕ НАДБУЖЖЯ
ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ ЗБІРНИК
Випуск 1

Комп'ютерна верстка:

.....

Видається в авторській редакції

Автори опублікованих матеріалів

ВІДПОВІДАЮТЬ

*за добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен, статистичних даних,
бібліографічних довідок, написання географічних назв та інших відомостей!!!*

Позиція редакційної колегії не завжди співпадає з ідеями авторів.

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 12.06.2024 р. Формат 60x84/8.

Папір офсетний. Ум. друк. арк. 12,67

Тираж 100 прим. Замовлення № 1096

Видавничо-поліграфічний центр «Візаві»

20300, м. Умань, вул. Тищика, 18/19

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 2521 від 08.06.2006.

тел. (093) 117-08-86, (067) 104-64-88

vizavi-print.jimdo.com

e-mail: vizavi008@gmail.com